QAZAQ SSR OQU QALЬQ KOMISSARIATЬNЬҢ BASTAUЬC ÇANA
ORTA MEKTEP BASQARMASЬ

494.342(077)
О 52

494.342(077)
О-52

OQUCЬLARDЬҢ QAZAQ TJLJNEN YLGJRUJN BAQJALAU NORMALARЬ

(I-IV-klastar)

Обязательный экземпляр

QAZAQ MEMLEKET BASPASЬ
ALMATЬ — 1940

Oqucalardьn qazaq tjljnen yigjruja oqualan normalarь. Almatь qalasьndagь qazaq tjlj men edebiet mьgalimderinin qatьsьnda qaralyp, qabyl alynqan. Qazaq SSR Ogn Qalьq Komissarьnьn orynbasarь Qonafin qoldas bekjtken.

1453-40

I-IV-klastarda oqucьlardьn qazaq tjljnen ylgjrujn waqalau normalarь

SSSR Qalьq Komissarlarь Sovetjmen BK(b)P Ortalьq Komitetjajn 1935-ç. 3-sentabrdegj — qaulьsьnda „oqucьlardьn sabaqqa ylgjrujn waqalau retjnde SSSR-dьn warlьq mektepterj ycjn mjndettj normalar çasalьp, warlьq mektepterde ajr dareçedegj ajljm ajrdei waqalanatьn bolsьn" — degen direktiva berjlgen.

Oqucьlardьn ajljmjn ajrьqqai norma boiьnca waqalau jsj qazaq tjljn oqьudьn sapasьn çoqarьlatьp, oqucьlardьn auьzca çauaptarь men çazu çjmьstarьna qoiьlatьn talaptardь ajrьqqat etjp aluqa da çardem beretja boluqa tijs.

Oqucьlardьn sabaqqa ylgjruj ajrьqqai normalarqa qarap waqalanuqa tijs. Bjraq, nudan oqucьnьn ərnjr çauabьn, onьn ərnjr çazu çjmьsьn waqtlauda kelajr erekceljkterdj eskeru nьqaljmge mjndet emes degen sөz cьqpaidь: oqucьnьn sabaqqa ylgjrujn waqalaqanda, ol oqucьnьn çeke qatalarь bьlai tүrsьn, tapsьrmanь ornьndan sapasьn da, qatalardьn tyrjn de eskeru kerek.

Oqucьnьn auьzca çauabьndaqь, çazu çjmьsьndaqь qatalar onьn ajljm kelemj caqьn ia ken ekenjn kөrsetetjnjn de eskeru kerek. Misalь, oqucь „tүccь (su)", „tүccь (tүzcь) sөzderjn ajrьqqai estjljujnce çazdь; endece ol, ia nәl sөzderdjn morfologiasьn ajlmegen, ia keljndj bqpal çazuda clennetjnjn (tybjrj saqtalatьnьn) ajlmegen boladь. Nemese, oqucь „nьl" degen sөzdj „ajl" tyrjnde çazsa, ol „ь-j" lerdjn emiesjn çaqsь ajlmeidj eken.

Qatalardьn sanьnan gorj sapasь kөrek elenu kerek: qatalar ajrьqqai bolьp, sanь kөp boisa da, sanь az ia ajrdei, ajraq ərtyrlj qatalardan — sapa retjnde ajrjncj tyr өlde qaida çenjl esepteledj.

Oqucь auьzca çauabьnda ajrer ret çaqьlьsadь eken, nemese, çazu çjmьsьnda ajrer ərjp çaqьlьs çazqan eken, oqan bola waqanь kemjtuge bolmaidь; eger ondai qata kөrsetjp ketse, oqucьnьn ajljmj tianaqsьz bolqanь, sondьqtan kemjtjljp waqalanadь.

Bjraq, oqucьlardьn çjmьstarьndaqь kemcjljkterdjn bөrjn „çaqьlьstьq", „zeiinьzdьq" dep çenjldete beru de dүrьs emes. Oqucьlardьn bu siaqtь qatalarь tekserjljp otьrqan materialdь olardьn ajlmegendjgjnen emes, naiqamaqandьqtan qana ekenjne oqьucь ənьq sense, sonda qana elenseidj.

Oqucьlardьn mazmүndamu çana cьqarmalarьn waqalaqanda, qatalardь tjstj tүrqьdan qarap, çete analiz çasau kerek. Yitkenj bu siaqtь çjmьstarda oqucьlardьn qatalarь tyrjce boluь mumkjn, onьn berjn normamen qamtu qiьn. Qatalardь teksergende, oqucьlardьn bergen çauaptarьnьn tianaqtьlьqьna, logikalьq çaqьna qarau kerek. Norma-

qa dal yilespeitjn retterde noqta turalь aitьlqan çaipь ereçege çana „otlicno", „çaqsь" t. b. degen atmetkelerdjn analizjne qarai baqalau kerek.

Osь normalardь qalai qoldanuqa ylgj retjnde kjtapcanьn alaqьnda misaldar berjldj. Sonь çaqsьlap taldau kerek.

AUЬZCA SÖRAU.

Oquchlardьn grammatikadan bjljmjn **baiqaudьn negjzgj metodь auьzca sürau.**

II-IV-klas oquchlarьnan programma kolemjnde alqacqь bjljm çana tjldjn negjzgj faktilarьn (sөz tülqasь, sөz taptarь, sөz formalarь, sөilem mycelerj t. b.) ұqьnu qana talap etjledj.

Sonьmen qatar auьzca sörauda oquchlardьn sөilet njlu daqdьsь, oqьlьp otьrqan grammatikalьq formalardь durьs qoldanu çaqь da sьnaladь.

Oquchular bzderjnjn auьzca çauaptarьnda grammatikadan oqu materialьn tүsjndjrjp, talьqtь misaldь taldaidь, oqьlьp otьrqan sөz tabьlьn bөlgjlerjn aitьp beredj, emle ereçelerjn tүsjndjredj, misaldardь taldaidь, oqытuchьlьq bergen tүrlj tapsьrmalarьn auьzca aitьp beredj.

II-klasta taldanatьn sөilemder 3—4 sөzdj qьsqa bolsьn: „Ylpen qar çaudь", „Kece bjzder kinoqa bardьq"; III-klasta taldanatьn sөilemder kүrdeljrek, 5—6 sөzge deljn bolsьn:

„Kolxozdaqь carnalar egjndj kөp ege bastadь"; IV-klasta 7—8 sөzge deljn: „Kolxozchilar egjs çүmьsьn alaqtadь, endj pjcen canuqa kjrjstj".

Taldauqa berjletjn sөilemder tolьmdь bolьp, balandauьctarь etjstiktjn acьq rai tүrjnde, çalan bolu kerek.

Çaqsьz, tolьmsьz, nemese qүrmalas sөilemderdjn auьr tүrlerj berjlmeidj.

Sөz tүlqasь taldanatьn bolsa, berjlgen misaldarda tүlqa qүrьlьsь oqьlmaqan sөzder bolmau kerek, tjptj bolmaqanda, ondai sөzder az bolьp, morfologialьq qүrьlьsьna oquchilardь qьzьqtьrqandai etjp, mүqaljm ezj çalpь tүrde aitьp beredj.

Sөz mycelerjn taldauqa mycelјkterj acьq kөrjnjp tүrqan tanьs sөzder berjlu kerek: „su-cь-lar-dьn", „kolxoz-cь-qa". Sөz mycesj retjnen taldauqa qilu sөzder: „aqardь", „tauьrtь", „orasьnda" siaqtь — bjr çaqьnan jcjndegj dьbьstarь almasatьn, ekjncj çaqьnan tүbjr mөn qosьmcasьnьn qjgjn alьu qilu sөzder alqacqь kezde çana barlau süraqtarda berjlmeu kerek.

Oquchilardьn grammatikadan bjljmjn çana sөilej bjlu daqdьsьn auьzca sьnau, nadau yejn mьnadai çattьqular qoldanьladь: tүrlj tjptj sөilemder qurastьru, grammatikalьq formalarqa qarai sөilem qurastьru, bjr grammatikalьq formanь ekjncj tүrge ainaldьru (I-ci çaqia tүrqan sөzlerdj II-çaqpen almastьru, bjr caqtь ekjncj bjr caqpen almastьru, bjrnece sөlemdj bjrikmdap, bjrlьqtai mycelj sөilem çasau, çui sөilemderdj qurmalasqa ainaldьru), oqьlьp otьrqan temaqa misaldar oilap tabu t. b.

Oqucılardьn grammatikadan ıjljmj oldaqьdai sapalь deuge nolnds, eger ol oqьp ketken grammatikalьq formalardь өz netjmen tlanaqtь tyrde, capcan toldal alsa, sol formalarqa kerek misaldardь qinalmai tana alsa, xrestomatia kjtanьnan tjstj ədebiet misaldarьn terjp alta alsa, oqьtucьnьn sūraulaгьna dūrьs çauap berjp, grammatikalьq çatьqulardь dəl orьndat alsa, oqьlqan grammatikalьq formalardь өz sezjnde dūrьs qoldana alsa.

Berjlgen tapsьrmalardь oqucь өz netjmen tygel orьndai almasa, orьndai alqanda da senjmj tianaqtь nolmasa, өzjnjn qatalarьn өte qьndьqpen tyzetetjn nolsa, nūl — oqucьnьn ıjljmj sapa çəqьnan temen ekendjgjn kersetedj.

Grammatikalьq tuldau çomьsында oqucь — seilemdegj sezderdjn өzara nailanьsьn dūrьs aitьp bere almasa, tūrlauь mycelerdj, sez tapiarьn, septeulerdj t. b. dūrьs kersete almasa, nūl — yiken (kyrtelj) qata nolьp eseptcledj. Al, өz netjmen misaldar oilap tana almau stiqtь kemcljkter çenjl-çelpj qata nolьp eseptcledj.

ƏR KLASTA BAQJALAU NORMALARЬ.

II-klass.

Çьldьn ıjrjncj çartьsында oqucь өz netjmen, dūrьs seilem qūrastьra alatьn nolsa; qanarlь, leptj, sūrauь seilemderdj aiьra alьp, seilemdj sazьmen dūrьs aita alsa, tьnьs belgjlerjn aitьp bere alsa; — seilemde zattьn atьn ataitьn sezderdj aiьrьp, soqan өz netjmen misaldar tauьp aita alsa, sol sezderge sūraulardь dūrьs qoia alsa; seilemnen zattь, onьn sьnьn, sipatьn, sapasьn ıjldjretjn sezderdj aiьrьp, sūraularьn dūrьs qoia ıjlse; seilemnen zattьn qimьlьn, jsjn, kyljn ıjldjretjn sezderdj aiьrьp, sūraularьn dūrьs qoia ıjlse; sol sezderdj zattьn atьn ataitьn sezdermen nailanьstьrьp fraza qūrastьra alatьn nolsa. Çьldьn ekjncj çartьsында — mūnьn ystjne az sozdj seilem qūrastьra alu: (çeke-çeke sezder berjledj de, oqucь solardan tianaqtь çalan, saqьn qana çaiьlma seilem qūrastьradь; seilemdegj sezderdjn ozara nailanьsьn sūraular qoiьp niьra alsa: „Otlicno" — qotьladь.

Oqucь oz netjmen, dūrьs çana mydjrmei seilem qūrastьra alsa, sozderdj çjktestjre alsa; çьldьn ekjncj çartьsында seilem mycelerjn aiьra alsa, sonьmen qatar, ıjren-saran çenjl qata çjzerjp qoisa, oqьtucьnьn camalь qana kemegj men qatasьn өzj tyzete alsa:

„Çaqsь" — qotьladь.

Eger oqucь:

1) Seilem qūrastьra alsa, grammatikalьq ıjr belgjge qarap kerek sezder de tana alsa, zattь ataitьn sezderdj, sьn-sipatьn, jsjn ıjldjretjn sezderdj aiьra da, tana da alsa; seilemnjn tūrlauь, tūrlausьz mycelerjn de aiьra ıjlse, ıjraq, osьlardь oqьtucьnьn kemegjmen, kjdjrjp, sener-senbes nolьp jsnei alsa;

2) Seilemdj dūrьs, altqanьna senjp qūrastьra alsa, zattьn atьn, sьn-sipatьn, jsjn ıjldjretjn sezderdj tauьp aita ıjljp, seilem mycelerjn de aiьra alsa (çьldьn ekjncj çartьsында), ıjraq, ıjren-saran qata çjnerse, degenmen, ol qatasьn oqьtucьnьn kemegjmen өzj tyzete alsa:

„Orta" — qoilads.

Oqucь ajren-saran ylken (kyrdelj) qata çjeгse, nemese, qatalarь çenjl-çelpj bolqanmen sanь kөp bolьp çana onь oqьucьnьn kөmegjmen de өzj tyzete almasa:

„Çaman" — qoilads.

Oqucьnьn ajljmj „çaman" otmetke normasьnan tөmen bolsa:

„Өte çaman" — qoilads.

III-IV klastar.

Eger oqucь:

Sөilemderdj taldaqanda, nerьn өtjlgen grammatikalьq formalardь өz betjmen, dұrьs çana altqanьna senjp aitьa alsa, өzjnjn sezjndegj sөilemderdj dұrьs qұrastьruqa da sol ajljmjn paidalana alsa, oqьtucьnьn sұraularьna dұrьs çauap bere alsa, tekserjljp otьrqan oqu materialьn tianaqtь tyrde ajletjnjn kөrsete alsa:

„Otlicno" — qoilads;

Sөilemderdj taldaqanda, sұrьn өtjlgen grammatikalьq formalardь өz betjmen aitьa ajljp, өz sezjndegj sөilemderdj durьs qұrastьruqa da sol ajljmjn dұrьs paidalana alsa, sұraularqa dұrьs çauap bersө; ajren-saran çenjl-çelpj qatalarьn oqьucьnьn az — kөp kөmegjmen — aq өzj tyzete alsa:

„Çaqsь" — qoilads.

1) Өtjlgen grammatikalьq formalardь oqucь mұqaljmnjn kөmegjmen aitьa ajljp, sonь sөilem qұrastьrqanda dұrьs jske astьrn alsa, sol grammatikalьq formalardь oqucь өz sezjnde dұrьs paidalana alsa; ajren-saran ylken qatalarь da bolьp, ajraq onь oqьucьnьn kөmegjmen tyzete alsa;

2) Çauaptarьnda qata bolmaqanmen, oqucь kjdjrjp, ezjne senersenbes bolьp, onda da oqьucьnьn çetekej sұraularь arqьlь qana çauap bere alsa:

„Orta" — qoilads;

Eger oqucьnьn çauaptarьnda ajren-saran ylken (kyrdelj) qatalar bolsa, nemese, kөp çenjl-çelpj qatalar bolьp ta, onь mұqaljmnjn kөmegjmen de өzj tyzete almasa:

„Çaman" — qoilads;

Eger oqucьnьn ajljmj „çaman" degen atmetke normasьnan tөmen bolsa:

„Өte çaman" — qoilads.

ÇAZUCA SьNAU ÇҰMьSTARь.

Emle ereçelerjn ylretkende, tjl damьtu çұmьstarьnda qoldanatьn çazu çұmьstarьnьn tyrlerj ete kөp.

Tekstjdegj qiьn sezderdj aldan taldatpai, solar mumkjn qatalardь eskertpei çyrgjzjletjn çazu çұmьstarь — oqucьlardьn emle, tjl damьtu daqdьlьqtarьna qancalьq teselgenjn sьnau ycjn ylken qұral.

Tөmende sьnau, kontrol retjnde çyrgjzjletjn çazu çұmьstarьn qalai saqalau normalarь kөrsetjledj.

A. KӨCJRJP ÇAZU, DIKTANT.

1. Kөcjrjp çazu, ia diktant ycjn өrjletjn tekstjnjn kөlemj—өjrjncj çarьa çьl aiaqьnda — I klas ycjn 12—14 sөz, çьl aiaqьnda 18–20 sөz; II klas ycjn 35—40 sөz; III klas ycjn 55—60 sөz; IV klas ycjn 80—85 sөz. Cьlau sөzder çeke sөz boьp esepteledj.

Çьl basьnda, (I toqsan) diktanttaqь sөz sanь өtken çьldьn aiaqьndaqь diktanttaqь sөz sanьndai boluqa tijs. Toqsan—suiьn çazu tekstjne, 10 sөzden qosьlьp, 3-cj toqsan basьnda ər klasqa arnalqan normaqa çetu kerek.

2. Diktant tekstjnde өtjlgen emle ereçelerjne çatatьn sөzder I-II-klastarda 50%, III-IV-klastarda 60%—70% bolu kerek.

I klas diktantьndaqь sөjlemder çьl aiaqьna taman 4—5 sөzden, II klasta 6—7 sөzden, III—IV klastarda 8—10 sөzden aripasьn.

3. Diktant ia kөcjrjp çazuqa өrjletjn diktant tekstj ycjn tөtas yzjndj, ongjme aluqa da, nemese өjr temaqa nailanьstьrьp, çeke-çeke sөjlemder tyrjnde („qьs", „kolxoz" t. n.) de aluqa boladь. Tekstjnjn mazmuny, өrejr sөzj oqucьlarqa tysjnjktj boluqa tijs.

4. Diktant ia kөcjrjp çazuqa өrjletjn tekstjlerdegj sөjlemderdjn qiyndьgьn programma boьnca ər klasqa sөikes boluqa tijs.

5. Mөqaljm diktant tekstjn anьq, durьs, nykjl klas anьq esterljktei etjp, ədebiet tjljnjn normasьmen, sөzdj qarapaiьmqь aitьlusьnan өzgertpei oquqa tijs. Mөqaljm tekstj eң əuelj tүgel oqьp cьqadь, sonsьn өjrjncj sөjlemdj qaiьra oqidь, oqucьlar sodan keijn qana çazadь. Eger, keiөjr oqucьlar qaiьra aitudь kytjp çazuai anьrьp qalsa, oqьlucь sөjlemdj taqь өjr ret oqidь; sөi'em ьm ijzьn bolsa, mөqaljm onь sөljp-sөljp aitadь (sөz tjrkesj çjgjmen). Oqucьlar sөjlemdj mөqaljm aitqanca sөljp-sөljp çazadь, sodan keijn taqь өjr ret tөtas oqьladь. Diktant çөxьlьp өjtkennen keijn mөqaljm tekstjnj taqь өjr ret tөtas oqьp cьqadь, oqucьlar çazularьn tekserjp boьp, mөqaljmge tapьradь.

6. Kөcjrjp çazudan ьnau ycjn tөtas tekstj өruge de, өrjp, sөzder tysjrjljp qaldьrьlqan, nemese, sөzderj atau formularda çuqca jcjne qoiьlqan tekstj өruge de boladь.

Oqucь—tөtas tekstjnj qatasьz çazьp cьquqa, bos orьndarqa tijstj өrjp, sөzder tauьp qoiuqa, çuqca jcjndegj sөzderge tijstj qosьmcalar çalqap çazuqa tijs.

7. Emlemen nailanьstь tyrij tapsьrmalardь orьndatu çolьmen ьnau ycjn kөcjrjp çazu çүmьsь I—II klastarda kөcjrjp çazuqa өrjletjn tekstjnj dauьstap oqьp cьqqannan keijn çyrgizjledj. Çuqca jcjnde türqan sөzder de tijstj qosьmcalarь çalqanьp dүrьs tyrjnde oqьladь, өjtaq ol turalь tysjnjk өrjlmeidj. III—IV klastarda kөcjrjp çazu çүmьsь ondai daiьndьqsьz aq çyrgizjledj.

OQUCЬLARDЬN ÇAZU ÇҮMЬSЬNDA MЬNALAR QATA DEP ESEPTELEDI:

a) oqьp çyrgen klasьnьn programmasь boьnca da, өtken çьldardьn programmasь boьnca da өtjlgen emle ereçelerjne qaiсь çazucьlьq;

a) yndestjk zaңьmen вaйlanьsьb emle ereçelerjne qaicь çazucьlьq, daңьsь ərjptər emlesjmen вaйlanьsьb emle ereçelerjn elemei terjs çaxucьlьq;

v) tasьmaldan qata çjberucjlik;

g) nyktenj tijstj çerjnde qoiman, tijssjz çerjnde qoiu;

IV klasta, вйlardan вasqa, tьnьs вelgjlerjnen mьnalar da qata dep eseptcledj:

a) səjlem aiaqьnda sйrau вelgjsj;

в) ajrьңqai myceler arasьna ytjr (,) qoiьlmaңь;

v) çalqaңьqtarmen вaйlanьsqan qйrmalas səjlemde ytjr (,) qoiьlmaңь;

g) tel səzdj səjlemde tijstj tьnьs вelgjlerj qoiьlmaңь.

DiKTANTTA MьNALAR QATA DEP ESEPTELMEIDJ:

a) вйrьn da, oqьp çyrgen klasin da ətjlmegen emle çana tьnьs вelgjlerj ereçelerjnen ketken qatalar (çaxьluь ondai ereçelerge вaйlanьstь səzder diktant tekstjne kjrgjzjlmeu kerek, nemese, ondai səzderdjң qalai çazьluьn aitьp tysjndjru kerek);

в) diktantta ajr səzdjң əzj qaitalap вйrьs çaxьluь, — misaь, „tüzcь" degen səz 2—3 ret „tüccь" tyrjnde çaxьlsa da, ajr-aq qataqa esep вoladь; eger, „soiqьn". „torqьn" degen siaqtь ajr tiptes səzderdj ekeujnde qata çaxsa вil çoke qaiь вoiьp eseptcledj;

v) ajren-saran çerde səjlem aiaqьnda nykte qoiьlmaidь, ajraq, kelesj səjlemnjң ajrjncj sezj вas ərjpten вastaiьp çaxьladь;

g) tekstjdegj ajr səz ornьna ajren-saran çerde ekjncj səz çazьiьp ketedj, ajraq, onan maqna вйzьmaiьn вoladь: („qйs йcqanca...." deudjң ornьna „qйs keterjlgence".... t. в.).

Oqucьnьң tjljndegj mykjstjk вeneptj, ne вasqa relpen ajrnece ret ajr ərjp ornьna ekjncj ərjp çaxьluь (r-l, s-c) — ajr-aq qataqa eseptcledj.

ƏR KLASTA ÇAZU ÇÖMьSTARьN BAQJALAU NORMALARь.

1. Klass (çьldьң II-çartьsь).

Oqucьnьң kecjrjp çaxuь men diktantьnda emle qatalarь çoq, çazuь ajr keikj вoiвa:

„Otlicno" — dep вaqalanadь.

Oqucьnьң kecjrjp çazqanь qatasьz, ajraq, çazuь ajrkeikj вolmasa, diktantьnda 1 — 2 emle qatasь вoiвa:

„Çaqsь" — dep вaqalanadь.

Oqucьnьң kecjrjp çazqanьnda 1—2 emle qatasь, diktantьnda 3—4 emle qatasь вoiвa:

„Orta" — dep вaqalanadь.

Oqucьnьң kecjrjp çazqanьnda 3—4 emle qatasь, diktantьnda 5—6 emle qatasь вoiвa:

„Çaman" — dep вaqalanadь.

Oqucьnьң çazu çйmьstarьndaqь qatalardьң sanь „çaman" — dep вaqalanatьn normadan asьp ketse:

„Өte çaman" — dep вaqalanadь.

1. Oqıcьnьң kөcjrjp çazғanь diktantь qatasьz bolsa:
„Otlıcıo" — dep bағalanadь.
2. Oqıcьnьң kөcjrjp çazғanьnda 1 — 2, diktantьnda 2 — 3 qata bolsa:
„Çaqьr" — dep bағalanadь.
3. Oqıcьnьң kөcjrjp çazғanьnda 2 — 3, diktantьnda 5 — 6 qatasь bolsa:
„Orta" — dep bағalanadь.
4. Oqıcьnьң kөcjrjp çazғanьnda 3 — 4 qata, diktantьnda 8 — 9 qata bolsa:
„Çaman" — dep bағalanadь.
5. Oqıcьnьң çazu çөmьstarьndaғь qatalardьң sanь „çaman" — dep bағalanatьn normadan asьp ketse „ete çaman" — dep bағalanadь.

III-IV-klastarda da çazu çөmьstarьn bағalau normalarь II klastағьdai, ajraқ, bұlarғa nerjletjn tekstjler kyrdeljrek bolmaқ (sөz sanь da, emle ereçelerj de).

Çazu çөmьstarьn bағalaғanda I klastaғь siaқtь — çoқarғь klas-klasstarda da ajptердjң dұrьs, ajr kelkj çazьlu, çөmьsьң ұqьptь tyrde orьndalu eskerjledj.

Qatalardьң tyrjne, çazu çөmьsьnьң orьndalu ajrasьna qarai, osь normalarғa syiene otьrьp, kөlujr retterde өsjrjp ia kemjtjp bағalanғa mөgaljmnjң pravosь bar.

Ekj çazu çөmьsьna alaluq: ajreujnde ortyrlj 5 qata bar da, ekjncjsjnde kөpcjljgj ajrьnqai 6 — 7 qata bar; mұnьң ekeuj ajrdei „orta" dep bағalanadь. Yitkenj, ajrjncjnjң qata sanь az bolғanьmen, kөp ereçelerdj caia ұjlgen.

Çenjl-çelpj qatalarь kөnjrek çazu çөmьsьn kөterjnkjrep bағalauғa boladь: (Misalь, çanьlsu senepij — „tianaqtь" deudjң ornьna „tialnaqtь" dөp çazdь)

ÇAZU ÇÖMЬSTARЬN NORMADAҒЬSЬNAN KEMJTJP BAҒALAITЬN RETTER:

1) Çazu çөmьsь salaq orьndalғan bolsa;
2) Oqıcьnьң ajljmjujn tianaqsьz ekendjgjn kөrsetkendei ornьn çөmьsьnda tyzetuler kөp bolsa;
3) Oqıcь ezjnjң çazuьnda yiken (kyrdelj) qatalar çjberjp qoisa.

Eger IV klass oqıcьsь çoқarьda kөrsetjlgen tьnьs belgjlerj ereçeletjnen 3 — 4 qata çjberjp qoisa, oqıcьnьң ondai çөmьsь kemjtjlјp bағalanadь.

B. MAZMҰNDAMA MEN CЬҚARMA.

II - IV klasstar.

Mazmұndama çazdьrudan kezdeletjn negjzgj maqsat — oqıcьnь ezjnjң oқьp cьqқanьnьң çana estjgenjnjn mazmұnьn өzgai dұrьs aitьp beruge daғdьlandьru; oқьp cьqқanьnьң mazmұnьn tortjөjmen aitьp beruge yiretu; tekstj ia yzjndjnjn tyjndj çerlerjn jrjktep aluға

qalyptandyru; tandalqan kerkem ədebiet yzindjlerjn ülgimdasqan tynde aitqyzu siaqty çoldarmen oqucylardyn oi erjsjn kenejtu çana sez baiłasyn molaitu.

Synau retjnde mazmündama oqucylardyn ezderj oqyp cygqandy ex netjmen mazmündauqa daqdyłyq dəreçesjn synau, seilemdj dürys qürastyra alugn synau, ez netjmen jslegen çümystarynda emle ereçelerjn qanca mengere alatynyn synau maqsatynmen çyrgizjledj.

Mazmündama ycjn povest tyrjndegj tekstjler alynady. Bül tekstjler balalar ycjn qyzyqty, seilem qürylysy çenjl boluqa tijs. Ənglme jcjndegj ərnjr sez oqucyqa tysjnjktj boluqa tijs.

Tekstjnjn seilem qürylysy ər klasta oqylatyn grammatika kursyna sajkes boluqa tijs. Mazmündama ycjn nerjletjn tekstjnjn kolemj çenjl, ərjr oqyp cygqanda aq kenjlge tyjyp alqandai ərçam bolu kerek.

Synau retjnde nerjletjn çuzmaca mazmündama nysanca çyrgizjledj: mazmündalatyn tekstjnj oqylucy anyq etjp ekj ret oqyp cygady, tysjnjksjz sezderdj tysjndjredj, emlesj tanys emes sezderdj taqtaqa çazyp qoiady, sodan keijn oqucylar ez netterjmen tijstj çümyqa kjrjsedj.

Ərine, synau mazmündamasy ajrden çyrgizjlmeldj, eң əuelj oqucylardy osyqan dajyndau kerek. nüj ycjn myna siaqty dajyndaq çümystarv kerek: tekstjnj eң əuelj taldap tekserjp alyp mazmündama çazdyru, oqucylardy qatystyra otyryp plan çasau, oqyp cygqandy auyzsa seiletu.

Mazmündamanyn kolemj: III-klasta $^1/_4$ — $^1/_3$ bet, IV-klasta — $^1/_2$ — $^2/_3$ bet. II-klasta mazmündama men cygarmadan synau çümystarv çyrgizjlmeldj.

Çazbaca mazmündamany naqalaqanda mynalardy eskeru kerek:

1. Eger: a) ənglme dürys tysjnjlgen, mazmüny dürys aitylqan, qate çana ekj üsh çerlerj çoq, ənglmenjn tyjyndj çerlerj tygel aityłqan bolsa;

ə) ənglmedegj naqiqanyn tərtjnj saqtalqan; v) mazmündamanyn sezderj dəl, balamasyz, etkjr; g) sezjnde kemcjljkter nolmasa, ər sezj ornynda, sez tərtjnj dürys, anyq, kem sez çoq:

„Otlicno" — dep naqalanady;

2. Eger: ənglme dürys tysjnjlgen, mazmüny dürys tərtjpjmen aityłqan, ərjaq, 1 — 2 stil qatalary bolsa:

„Çaqsy" — dep naqalanady.

3. Eger: a) ənglmenjn keiəjr tyjyndj çerlerj aityłmai kelse; ə) ənglmenjn mazmün tərtjnj saqtalmasa; v) 3 — 5 stil qatalary bolsa:

„Orta" — dep naqalanady.

4. Eger: a) oqucynyn ənglmege tjptj tysjnsegendjgjn kərsetetjn kyrdelj qatalar bolsa; ə) mazmündama tərtjpsjz, balanysyz çazylqan bolsa; v) stil qatalary tym kep bolsa:

„Çaman" — dep naqalanady.

5. Eger oqucy ənglmenjn mazmünyn tjptj dürys nere almasa, mazmündamasy nailanysyz bolyp cygsa:

„Öte çaman" — dep naqalanady.

III-IV- klas oqucylarynyn cygarmalary da osyqan qarap naqalanady, sonymen qatar mynadai retterdj de eskeru kerek: cygarmanyn temaqa sajkes cyguy, mazmüny tolyq, sezj çandy boluy.

Emle qatalarynyn sany, ərnjr çümysty naqalaqanda, diktanttv naqalau normasyna sajkestendjrjledj. Mazmündama men cygarmanyn kolemj oslardy çazyp otyrqan klastar ycjn diktantqa belgjlegen nor-

nadan kөŋjrek bolsa, soqan salkes, emle qatalarьnьŋ normasьn artьruqa boladь.

Mazmundamaqa, ne sьqarmaqa ajr-aq atmetke qoьladь; bөl atmetke osь çümьstardь mazmūnь, stilj, emlesj çaqьnan baqalau bolьp sьqadь.

Mazmūndamada materialdь mazmūndau men emlesj arasьnda kөzge tyserlјk aiьrmasьlьq bolsa, mūqaljm atmetke qolumen qatar, qai çaqь çaqsь, qai çaqь nasar ekendjgju eskertedj.

Mazmūndama la sьqarma stil, mazmūnь retjnen „orta" — dep baqalarlьq bolsa da, emle retjnen mykdem sauatsьz bolsa, ondai çөmьsь „orta" — dep baqalauqa bolmaidь.

Oqusьnьn sьqarmasь men mazmūndamasьnьn tjlj çandь, өzgedь bolsa, mūnь erekse eskerjp, onьŋ çümьsьn tjsti normadaqьdan ajr alьp çoqarь baqalau kerek

Mazmūndama men sьqarmanь baqalaqanda, basqa çazu çūmьstarьn baqalaqandaqьdai, çazudьn ədemjljgj, ajrkeikj, ūqьrlь çazьlusьn qatlь eskeru kerek.

Qosьmca I.

AUЬZCA ÇAUAPTARDЬ BAQALAU YLGJLERJ.

II klass.

ÇЬLDЬN BIRINCJ ÇARTЬSЬ.

1. Oqucь „kjckentai kөlcjktj kөŋ casьndьq qorcap alqan" degen sөjlemdegj zattьn atьn, jsjn, sьn-sipatьn ajtdjrjp tūrqan sezderdj dūrьs çana өz betjmen aitьp berjp, sondai sezderdj ezj tauьp aitьp, ər sezge lajq sūrauiardь dūrьs qoisa: „kelcjk" degen sezge ūqas ajtnece tuьndь sezder tapsa; (yi-cjk, oiьnesqk, sol sezdj „kel" formasьnda qoldanьp ajtnece sөjlem qūrastьra alsa („keldjn suь iūcсь"):

Qoiьlatьn baqa — „Otlicno".

2. Oqucь, berjlgen sөjlemdegj zattьn atьn, jsjn, sьn-sipatьn ajtdjrjp tūrqan sezderdj dūrьs aiьrsa, sondai sezderdj өzj tauьp aitьp berse; barlьq sezderdjŋ sūrauiarьn dūrьs qoidь, ajraq, „keŋ" degen sezge: „ne"? dep sūrau qoidь. Mūqaljm: „keŋ" degen sezge („keŋ casьndьq") qandai sūrau qoiu kerek? — dep sūradь. Oqucь ezjnjŋ qatasьn sezdj de, dereu tyzetij. „cjk-sьq" çūrnaqь arqьlь çasalatьn tuьndь sezderdj tauьp aita kejjp, „a-sьq", „nai-sьq" degen sezderdj de kjrjstjrdj. Mūqaljm: „kel-cjk" tyajr sөz ве, qosьmcaь sөz ве? Qosьmcaь bolsa, qandai mycelerden quralqan? — dep sūrap edj, oqucь ezjnjŋ qatasьn ajljp, tyzetij.

„Qorcap alqan" — kyrdelj baiandauьc. Oqucь, tek „alqan" degendj baiandauьc dep esertep, „ne alqan" degen sūrauьna „alqan" dь çauap boladь dedj.

Mūqaljm: „Nө aldь?", „nenj aldь?" — dep sūrau qoisp edj, ol ezjnjŋ qatalasqanьn sezdj de, qatasьn өzj tyzetij. Syjtjp, oqucь ajrekj ret qatalastь, ajraq, eskertumen sol qatalardь өzj tyzetij, endece, onьŋ çaŋьlauь mөselenj ajtmegendjkten emes ekenj anьqtaldь

Qoiьlatьn baqa — „Çaqsь".

3. Oquca, zattьn ətən, jəjn, sьn-sipatьn ejldjretjn sezderdj dьrьs aitьdь, sonra atьn da dьrьs çoidь, çalьq aq „canьndaq" degen sozdj sьn esjm dep dojьp, ocan „qandai" sьrauьn qoidь. Bu-nen de nolsa, ylken qate. Muqaljm: „canьndaq" qai sezden alьnьnadь? Oqan jandai sьrau: „nag noltdь?"—dep sьrap edj, dьrьs çuap bergj, sьrauьn dьrьstadь.

Zattan ətən, jəjn, sьn-sipatьn ejldjretjn sozderdj n'eru ucinis oquclardьn, ejlinjn nuqatu maqsattьnen, muqaljm cenuui sozder tauьp, en azrij kolmen sanasudьqtanen salanьsь zattar ətən ejldjretjn sezderdj karsьnage tapsadь. Oquca mьnadai sozder tauьp aitь: „egjr", „pjom", „ezuekkyuj", „takir". Sodan kejn oqar „canьndaq" degen sozge xatiau aldjsjn ejldjretjn sezder tizbeca tupsьnadь. Oquca „pr", „toqai" (canьndaqtь" t. basqalardь keltjredj.

Oquca ez betinen „canьndaq" sozjnca tyzjlgs ucadь sozder tizbeca tupsьnьp edj, ol: canьndar", „canьndaqar"- dep qoidьqan tapsьnmanьn nanjn ðqa elnedь, muqaljn kemekteucinde qana „canьn—ьz", „canьn-dь" dep ətə bilgs.

Qoldanьlatьn sazba—„orta". Ytkenj oquca jrj qatana muqaljn kemegjnen tyzetj, ekjnejden, tyzjlgs sozderdj de muqaljndjn zemegjnen tapь.

ÇEDDX EKINCI ÇARTьSь.

1. Sellemnjn nastьnьsьn, salandauьsьn, ildausьz mycelerjn kersetj: „Alanda adamj gylder esedj"; sьraularьn de dьrьs qoidь; çalьn, çalьsma sellender ne ekenjn de aitьp berdj: „gylcer esedj"; „adamj gylder" dj qatьstьrьp, seilen qurastьrdь: plonderler salnesj adamj gyldercca bozdigen"; zattьn ətən, jəjn, sьn-sipatьn ejldjretjn sezderdj kersetj: „esedj" degen sozsen tyzjlgs sozder de tauьp aitь.

Qoldanьlatьn sazba—„Otlicco".

2. Oquca, sostauca, salandauьsь, tildausьz mycelerdj ajьrdь, „adamj" degennen basqa sozderdjn sьraularьn da dьrьs qoidь; ərqan „ner" dep sьrau qoidь. Muqaljn sьrauь qalai qoluqa kemekteskennen kejn qana ol çatausьn dьrьstai aldь.

Çalan sellan men çalьsma sellemnjn anьqtamasьn aitьp bere al madь, ajrau, ajnecce çalan sellenge, ajnecce çalьsma sellenge misal keltjrdj. Sodan kejn qana olardьn anьqtamasьn aitьp bere aldь.

Oquca, sellendj dьrьs qurastьra almadь, muqaljn eskertuennen kejn qana durьstadь.

Oquсanьn çauaptarында zeajr qatьnar solqanьnen muqaljmnjn kemegjnen ezi tyzetjp alьrdь, ol ajnedj emes, tek çuqьsadь.

Qoldanьlatьn sazba — „Çaqas".

3. Oquca, sabaksьz, salandauca, tildausьz mycelerdj kersetj, durьstardь da dьrьs qoidь, ajrau, çalan, çalsma, sellenderdjn ne ekenjn aitьp bere alnadь, misaldar da aitьp bere almadь.

Qoldanьlatьn sazba—„orta".

III klass.

1. Oquca, tildausь çana tərtеusiz mycelerdj kersetj, sьraularda dьrьs qoidь, sezderdjn ezinjn sallanьsьn aitьdь çalьsma sellendj çalan sellenge ajnaldьrdь, xal esjndesdjn tərtualarьn kersete aldь

(septeu, təueldeu, kəpce t. s.); nŭlardь neljkten zat esjm deujnjn dəkljn de, anьqtamasьn da aitьp berdj. Muqaljmnjn tapsьrыmь nolьnca sœlkender qŭrastьra aldь, formularьn da aitьp berdj; sœllendegj ajr sœzge tyajrles sœzder tuпьp aittь:

Qoiьlatьn naqa „o t l i ç n o".

2. Oqucьlarqa çalan sœllenderden nœstauьcь, naiandauьcь nar nasqa sœilender qŭrastьrыqa tapsьrьldь. Bjreuj anьzca dŭrьs aitьp berdj, kelajr septeuljkterdj terjs aittь. Muqaljmnjn eskertuj nolьnca ezj tyzettj:

Qoiьlatьn naqa „ç a q s ь".

3. Oqucь, tŭrlauь, tŭrlausьz mycelerdj qinalmai-aq aiьrdь, sŭraularьn da dŭrьs qoidь, sœllendegj sœzderdjn ozara nailanьsьn tygel dŭrьs aiьrn almadь; septjkterdj aiьruda da çanььstь (sœzderdj dŭrьs nailanьstьra almadь). Sœllem jcjnen ajr sœzdj muqaljm sœz mycesj çaqьnan taldap kœrsetjp, endj sonь qatьstьrьp ajr sœllem qŭrastьrыqa tapsьrьp edj, onь da orьndai almadь. Tek muqaljmnjn kœmegjmen qana osь çŭmьstardь orьndai aldь. Buqan qoiьlatьn naqa „orta", yitkenj, oqucь grammatikalьq taldau çŭmьsьn dŭrьs jstegenmen, sol turalь ajljmjn ez sœzjnde ez setjmen qoldana almadь.

IV klass.

1. Sœllemnjn tŭrlauь, tŭrlausьz mycelerjn ez setjmen aiьrьp berdj. Qaisьlarь tŭrlauь, qaisьlarь tŭrlausьz ekenjn kœrsettj, sœz taptarьn, grammatikalьq formalardь dŭrьs aiьrdь, serjlgen sœllem jcjnen ajr sœzdj alьp, sonьmen sœllem qŭrastьrdь:

Qoiьlatьn naqa — „o t l i ç n o".

2. Oqucьlarqa „qьzьq" degen sœzdj (çeke maqna bergendei etjp) qatьstьrьp — qaparь, sŭrauь, lepij ajr-ajr sœllem qŭrastьrыqa tapsьrьldь. Oqucьlardьn ajreuj mьnadai yc sœllem qŭrastьrdь: „B j z d e r k e c e k l i n o d a q ьz ьqqa n a i t ьq", „M ŭ n ьn n e s j q ьz ьq? O q u c ьl a r d ьn s a u ьq k e c j q a n d a i q ьz ьq! „Bŭl sœllemderdj: oqucьlar çazьp aldь. Əlgj oqucь sol sœllemderdj taqь aitьp cьqtь, sœllem mycelerjn dŭrьs kœrsettj, osьlardaqь nastauьctardьn qandai sœz tabьmen aitьlqanьn dŭrьs kœrsettj.

Sœz mycelerjn taldaqanda, „qьzьqqa" degen sœzdjn tyœjrj „qьzьq" ekenjn dŭrьs aittь, ajraq „-qa" qosьmcasьn çŭrnaq dedj. Muqaljm: „çŭrnaqtьn nelgjsj ne? Ol qandai qьzmet atqaradь?" — dep sŭradь. (—„Çŭrnaq tyœjrge çalqanьp, onьn maqnasьn negjzjnen œzgertjp, çana sœz tudьradь" — dedj oqucь). Sodan keiju ezjnjn qatasьn ajldj. Muqaljm, oqucьnьq çŭrnaq turalь anьqtamasь negjzjnde dŭrьs nolqanьmen, dal emes ekenjn, nasqa tyrdegj çŭrnaqtar da nolatьnьn aitьp tyœjndjrdj. Syttjp, oqucь ajrnece ret qatalastь, ajraq, onь qinalmai aq ezj tyzetjp otьrdь:

Qoiьlatьn naqa — „ç a q s ь".

3. Oqucьlarqa urasь „men", „pen", „çana" çalqaulьqtarь arqьlь nailanьsьp tŭrqan ajrьnqai nastauьcь sœllemder qŭrastьrыqa tapsьrьldь. Oqucь sœllemderdj dŭrьs qŭrastьrdь, ajraq, çalqaulьqtь qoldanыqa muqaljmnjn kœmegj kerek noldь. Oqucь, ajrьnqai nastauьctar ekeu ia yœeu nolqanda „men" çalqaulьqь qalai yttesetjnjn qapeljm-

de aiьa almadь, mьqeljm basqa ajr misaldar alьp saiьstьrqanda natьp tysjndj: („Sara men Qapan otlicno oqidь" deuge bolatьnьn, al, „Sara men Qapan men Ötegen otlicno oqidь" — deuge bolmaitьnьn aitte).

Çeke sөilemderdegj sөzderdjң sөptjgjn dьrьs aita almadь.

Oqucь, ajrьqqi nastanьctь sөilem qurastьruda, çalqanьsqtь qalai qoldanuda çanьhьsqanmen, negjzjnde onь ajletjnjn kөrsettj. Çalqьz aq ol sөptjktj çaqsьlap aiьn almadь:

Qoiьlatьn basqa — „o r t a".

Qosьmsa 2.

DIKTANT TEKSTJLERJNJN YLGJLERJ, ANALIZJ ÇANA BAQALAU RETJ.

I klass.

I klass oqucьlarь 1 toqsanda aitьluь men çazuь ajrdei çeke sөzderdj kөcjrjp çazadь, toqsan ataqьnda yө-lert sөzdj 2 — 3 sөilem kөcjrjp çazadь; 2-cj toqsan ataqьnda, çьldьң ekjncj çartьsьnda—4—5 sөzdj 4 — 5 sөilem kөcjrjp çazadь.

DIKTANT TEKSTJSJNJN YLGJSJ.

(Çьldьң I-çartьsь)

„Qus ösadь. Saule mektepke kettj. Balalar dop oinadь. Men sөbaq oqьdьm. Apam eden çudь".

ÇÖMbSTb TALDAU ÇOLb.

1. Oqucь sөzdь sөilemdj („Apam eden çudь"), kjcj әjpten bastap çaza bastadь da, qatasьn өzj tyzetij:

Qoiьlatьn basqa — „o i l i c n o".

yjikenj basqa sөilemdardjң bөrjnde dьrьs çazdь, endeөe, ol bas әrjp emlesjn ajledj. Mьna qata onьң çalьqqandьqьnan boluь mymkjn.

2. Oqucь „Saule mektepke kettj" — degen sөilemjnjn sonьna nykte qoimadь, ajraq, soqan çalqas sөilemdj („Balalar dop oinadь") bas әrjpten bastap çazdь:

Qoiьlatьn basqa — „o i l i c n o".

Bұ çerde nykjenj qoiudь ұmtьlьp ketjp otьr, onь qotu kerektjgjn ajtuөtjn bolsa, basqa sөilemderden kejin qoimas edj, kelesj sөilemdj bas әrjpten bastap çazbas edj.

3. Oqucь sөilemderdjn ajreujn — nykteden kejn — kjcj әrjpten bastap çazdь çana qatasьn tyzөtpedj:

Qoiьlatьn basqa — „ç a q s ь".

4. Oqucь „Balalar" sөzjndegj „p" әrpj ornьna „b" әrpjn çazdь çana sөilemderdjң ajreujnjң ataqьna nykte qoimadь, ajraq oqan çalqas sөilemdj bas әrjpten çazdь:

Qoiьlatьn basqa — „ç a q s ь".

5. Oqucь 4-cj punktegjdei etjp çazdь, ajraq çazuь çaman — әrjpterj ajrkelkj emes: bөqan basqanь ajr alьp kөmjtjp, „orta" dep basqalaimьz.

Çьldьң ајrjncj çartьsь.

„ь" men „j" emlesj.

EGJN.

„Kolxozcьlar egjnge ete сьqtь. Traktordь шaqььnda remonttudь. Çumьs malьn egjske saflai ајldj. Çerdj çaqsь çьrttь. Taza sortlь tuqьm septj. Egjstj шaqьtьnda ајtjrdj".

Diktantta sөz sanь 22, ər sөilemdegj sөz sanь 5 ten artьq emes. Al, tekserjljp otьrqan emle ereçesj 16 sөzde kezdesedj (qattalanqandarьn ulьp tastaqanda). Sonьmen qatar anьr tүlьq anьndь, aitьlуda bar, çazьlуda çoq ајteu anьndь („traktor), „kolxozcьlar", „шaqьtьnda" siaqtь çazuqa qtьn sөzder bar.

Bүlardь qalai çazu kerektjgjn mүqaljm diktant çazdьrudan burьn tysjndjredj.

ÇÜMЬSTЬ TALDAU ÇOLЬ.

1. Oquch diktantь („Egjn") qatasьz çazdь, tyzetuler de çoq, ајraq çazuь ins, ərjpterj ајrkelkj emes:

Qoilatьn шaqa — „ç a q s ь".

2. Oquch qatasьz çazqanmen, ајrnece çerde qatа tyzetken:

Qoilatьn шaqa — „ç a q s ь".

3. Oquchtьң diktantьnda 5 qata bar: 2 çerde ərjp qalьp qoiqan, ајr çerde sөilem basь kjcj ərjppen çazьlqan, ајr çerde çalqau sөlek çazьlqan, „çerdj" sөzjn „çer" dep çazdь.

Salqap qaraqanda bas ərjpljң qoldanьlatьn çerlerjn ајletjn siaqtь, ајraq, bьq emes; ајrde dүrьs çazsa, ајrde çaqьlsadь; septeu çalqauь ekjncj klasta etjigen çoq, ekjncjden, tolьqtauьc salandauьstьң dəl aldьnda turqanda çalqauь çasьrьn kele seredj qoi, oquch ол çerde solai oilap, „çer" formasьnda çazqan. „da" çalqauьn sөlek çazu jrj kyrdelj qata emes; ərjp tysjrjp qaldьruь ər diktantta sola sereljn solsa, ol шaqьtta sөigjlj kemcjljk esepteledj de, sirekteu ücьrasa, ertьp ketken çaqьlsu qana solmaq:

Qoilatьn шaqa — „o r t a".

4. Eger oquch ekj çerde sөilem basьn (nүkteden keljn) kjckene ərjppen çazdь, 3 çerde çalqanlardь sөlek çazdь; „Egjstj" sөzjn „Egjstь" — tyrjnde qata çazdь:

Qoilatьn шaqa — „o r t a".

Çьldьң II çartьsь.

Rьsьqtau.

„Çaqьnda sөlamnan qat aldьm. Qatьnda ete çaqsь tөratьnьn aitьptь. Əskerljk jsjne serjk solqanь ycjn silьq alьptь. Bjz onьң silьq alqanьna quandьq. Balalar amandьqьn ајldjrjp qat çazdь. Əçen men Zoken Vorocilovca atqьc sola znacogьn alqandarьn çazdь" (Q. T. gram. III-kl.)

Diktantta 35 sөz bar. Әr sөilemdegj sөz sanы 4—7. Diktantta mыnadai orfografia ereқelerj bar.

„i" emlesj — 2. „k" men „g" ge auыsuы — 1, „v" emlesj — 2, sөz basыnda „ь" қazылmaitыn қer — 1; „ə-a" emlesj — 3, taқ basқa ereқeler өzgeraitыn sөzder.

„Znacogьn", „Voroclov" sөzderjn oқushylar qaia қazar dep oilansa, olardы aldan tүsjndjru kerek.

III klass.

Қыldың ajrjncj қartasы.

ӨTKEN ҚЫLDA ӨTJLGENDERDJ PЫSЫQTAU.

„Qыstыkynj қolmen ajr carua kele қattы. Canasыnda balықtar bar. Қolda caruanы tylkj kөrdj. Ol ozып barып, elgen bolып қolqa қattы. Carua tylkjnj canaқa saldы da қyre berdj. Tylkj balықtardы ajr-ajrlep canadan tastai berdj. Balықtardы tүsjrjp bolқansыn tylkjnjң өzj de tүsjp qaldы" (Bastanыc mektep oқu kjtabынan қыsқartып alынdы)

Diktant tekstjsj 42 sөz, sөilemderj az sөzdj, ықcam. Diktantta emle ereқelerjnen mыnalar bar. Bjrjkken sөzder — 2, „men" қalқanы — 1, „da-de" қalқan — қalқanықtы — 4, „ь-j" 26, „e" — 2, „u-i" — 4, barlықы 39. Көp өzgeraitын „ь-j" lj sөzderdj almaқanda, өtjlgen ereқeler kөzdesetjn sөzder diktantta 30%, al, kөrjp alsaq, 90% bolady. Bjraq „ь-j" dыbыstarы bar sөzder kөp orын alып tүr қana bjrыңғai bolқandықtan tekstjnjң sapasын kemjtedj. Сынында ereқelerdjң kezdesuj ajr kelkjleu, ondai sөzder eң kemjnde 50 — 60% bolsa qiындық қaқпan ortaca diktant esepteledj.

Қыldың II қartasы.

Yndestjk zaңымen bailanыstы emle ereқeler.

„Қazақtүrь. Қer kөktep, dala kөgerjp kөrjne bastady. Sai-salalardan su sarқыrap aқып қatыr. Өzaq. qarқalar da kelgen. Tәnerіең men kөkkjljkte ainalanы tүman basady. Kөlxozcылar egjn қүmыrsқa қazu dajarlanып қatыr. Balalar kөcede oinap қyr. Қemjs aқtarы da sjlkjnjp, tjrjle bastaqan. Qыstыn qыsымынan қүtылып, andar da, qүstar da, қөndjkter de қazdы qarsы aluqa dajarlanuda. „Mына diktantta 51 sөz; sөilemderj kөp sөzdj emes.

Diktantta mынadai ereқeler қamtылqan: ajrjkken sөzder — 2, қossөzder — 1, ыmын yndestjgj — 17, dыbыs yndestjgj — 18, қalқan — қүrnaқ — da-de-ы, ərtyrlj қazылып қyrgen sөzder — 2. „қana" men „tәnertең" sөzderjnjң tiianақtы emlesjn — osы tyrjnde қazylu kerektjgjn tүsjndjru kerek.

1. Oqucь qatasьz çazdь, tek bjr sezde ərjptj çanьlьs çazdь: „çer" degen sezdj „çes" dep çazdь:

Qoilatьn naqa — „o t l i e n o".

2. Oqucь qatasьz çazdь, bjraq, yc sezdj qata çazьp qoiьp, onь tyzetken: „kөkterjp" dep çazdь da, „kөktep" dep, „ɵzqaq" dep çazьp, „ɵzaq" dep, „tөөmen" dep çazьp qoiьp, „tөman" dep tyzetken:

Qoilatьn naqa — „ç a q s ь".

3. Oqucьnьn çazuьnda 1 qata, bjr çanьlьs tysken ərjp, bjr tyzetu bar. Çalqьs-çarьm çanьlьs tyskeп ərjp, tyzetuler qataqa eseptelmeidj:

Qoilatьn naqa — „ç a q s ь".

4. Oqucь 5 qata çjberdj, taqь bjr çanьlьsь bar, misalь: „çazqь tөrь", „kolxoccьlar", „ьsman", „satsalalar", „aqnctarьda" — dep çazdь.

Ekjnci çana tөrtjnci qatalar jej, kyrdelj qata; nasqalarь turalь: ereçelerdj oqucь çaqsь ajtmeidj eken:

Qoilatьn naqa — „ç a n s a n".

IV klass.

Çьldьq 1-çartьsь.

Ətken çalqь programma materialьn pьsьqtau.

„Ɔ en çazdьkynj lagerde boldьm. Ol bjr taudьq naurajьnda edj. Lagerdjq oiьn alaqь bar. Taudьq tap tybjnen Volga aqadь. Men balьqcalarmen bjrge Volgadan balьq auladьm. Volganьq arqь betjnde keң canьndьq bar. Canьndьqtan ərj qalьq orman ketedj. Kyndjz sonda barьp çyrөmjz. Bjr kynj sonda oonьp qaldьq. Aqsc terjp akep ot çaqtьq. Өqьndar çaltьldap aspanqa ūcadь da barьp-barьp senedj. Sonь tamaca etjp, əngjnelesjp kөp naqьt otьramьz..." (III-kl. gr. kjtabьnan) Diktantta tybjnjksjz sөzder çoq, barlьq sөz sanь — 64.

Onь ədebiet tjljnen kjrgen 2 sөz bar (lager, Volga), nasqalarьndaqь emle ereçelerj III klasstaqьqa çaqьn.

Çьldьq ekjnci çartьsь.

Emle ereçelerjn pьsьqtau.

„Kynge canьlьsqan kynjs kymsezdet tөrt aq yl, Asqardьn kezjne alьstan-aq calьndь. Uaqьt maidьq nasь edj. Kөkcetaudьn çerjnjn qaiqalь qьrtьsьna esken nece tyrlj cөpler masatьdai qalpьradь. Qalpьrqan masatьdai dala aqьrьn qana sjlkjnjp türqan tөrjzdj. Kөktemnjn qonarlь nalьь side qaida taranьdanьp çaьp çatь. Çauqan çanьsьrdьn tamcьlarь çerden aspanqa asьlqan ernektjn ajr çaq cetj sьqьldь.

Çjgjttjn auьlьnan cьqqanь Asqar kөnjldj edj. Çoldas çjgjt te kөr — çerdj sürap damьl tapqan çoq edj. Şol mjnexjne qarap, çaup kytken çjgjtke Asqar yndemedj". („Çömbaq çaisudan" qьsqartьlqan).

Diktantta „74" sөz bar. Emle ereçelerjnen ajrьpьcasь qamtьlqan, çalqьzaq oqucьlarqa eskeretjn sonqь sөlemdegj ytjr qoilatьn çerj.

BAQALAU YLGJSJ.

1. Oqucь „aldeqalda" nь ajrge çazdь, nasqa qata çoq, çazuь taza: Qoiьlatьn nauqa — „otlicno".

2. a) oqucь „qūiqalь" degen sezdj „qūqelь" dep çazdь.

ə) oqucь „tyrlj" degen sөzdj qaldьrьp ketlj de, sonьnan ystjne çazьp qoidь;

v) oqucьnьlьn çazuьnda ajr tyzetu nar; nasqa qatalarь çoq. çazularь tuzu. Barjne de „çaqsь" qoiьladь.

3. Oqucь ekj qata çjserdj, 1 — 2 çanьlьsь nar. Būqan da „çaqsь" qoiьladь.

4. Oqucь 1 — 2 qata çjserdj, 6 çerde tyzetkenj nar. Būqan qoiьlatьn nauqa „orta". Yltkenj sөz siaqtь kөp tyzetu oqucьnьn ajtjnj tianaqtь emes ekendjgjn ajtdjredj.

Инв. № 1453-46

Çaпapta redaktor Q. BEGALIEV.
Çaпapta korrektor Q. QÎÐAJQÎLOV.

Ondirjake nerjlgen kynj 23-X-1940-ç.
Basuga rügsat etjlgen kynj 21-XI-1940-ç.
Qaqax formata 60 X 90 kolemj 1.25 n. t.
Bjr naspa taswjta 50.000 znak.
Zakaz № 340. Tiraç 3.000 YG — 4210.

Oqa Qalq Komissariatynyn oqu-pedagogikalyq naspasy.

Вадаяь 40 (Jon

41993

Нормы оценки успеваемости учащихся по казахскому языку

I — IV класс

На казахском языке